

a kubizmusig, a valóság meg nem értéséből vagy félig-megértéséből fakadt, mindig a materiális valóság-tartalmon, „e-földi élet sivárságán“ való kétségbeeséstől származott és mindenféle idealizmussal mindig annyira összefüggött, mint a fa ágai a leveleivel...

Ha mindezekben és ezeken kívül még sok minden marad is tisztázatlan, hiszen gyerekes ábránd volna, ha egy ilyen tömörségre ítélt lapháti-jegyzetben keresnők napjaink ilyen nagy kérdéseinek teljes megoldását — mégis bizonyos, hogy kétségbeesésre semmi okunk. A kétségbeesés mindig az ultra-radikálisok sajátosága, valamint a naiv hívőké is. Az első Krisztushívők, mintegy a maihoz hasonló átmeneti időszak gyermekei az ellentmondások elől a teljes élettágadásba és tudatlanságba menekültek, de mi, ha még nem is értük el az emberiség férfikorát, a gyermekkoron már tuljutottunk és jogunk van így szólni magunkhoz: keress és megtaláld azt, amire vágyol; tanulj, kutass és idővel mindennek rájössz a nyitjára... (Köves Miklós)

KINCSKERESŐ MAGYAR HUMANIZMUS. Nehéz volna saját vallomásaik alapján meghatározni a budapesti Apollo időszak (folyóirat¹⁾) köré tömörült új magyar humanistákat. Közel három éves sajtómunkájuk sem elegendő ahhoz, hogy tiszta képet kapjunk világszemléletükről. A magyar reneszánsz emlékeinek kutatása, ami ennek a gárdának szellem-történeti elődökét volna hivatott szerezni, mesterkélt történelmi analógiára utal és magánviseli *Szekfű Gyula* idealista magyar államtörténeti iskolájának bélyegét.

Kerecsényi Dezső Oláh Miklósról adott rajzában olvassuk: „A magyar talajban elhelyezkedő humanizmus az országromlás megrázó élményén keresztül találja meg helyezkött feladatait s a múlt emlékeivel emelkedik az efemernek tartott jelen fölé, hogy műveltség és állam-egység az irás imagináriussá varázsló erejével legyen részese az örökkévalóságnak“. A Mohács utáni Magyarországról van itt szó, helyesebben arról az „eszmei“ Magyarországról, melyet *Kardos Tibor*, az *Apollo* másik reneszánsz-kutatója, már a *Magyar reneszánsz írók* szemelvényes kiadásának²⁾ bevezető tanulmányában így jellemezett: „A közös csapás nyomán támadt közös büntudat, a közös szenvedés, a határokon áttörő nyelv, a magyarság történetének és jogi életének korpuszai és mindezekben kiteljesülve, mindezekből támogatva a Mátyás-legendának az öntudatos magyarságot összefogó ereje adott az elvesztett valóságos Magyarország helyett egy eszmei, virtuális Magyarországot. A virtuális ország legyőzhetetlen volt. A virtuális élet álomszerű, nagyszerű, Magyarország történetének szebbik része“. Ez a történelemszemlélet egy csillogó palástot borít a középkorvég és újkoreleje Magyarországnak zavaros sokféleségére. Szintézisbe erőlteti huszitizmus és franciskánusok, Dózsa és Werbőczy, Transzilvánia és Habsburg-Magyarország, reformáció és ellenreformáció ellentéteit. Szellemi integrálszámításával eltünteteti rendi és póri ideológiák különbségét, népi Mátyás-legendát és uri Hármaskönyv szembenállását, s a hitvitázók irodalmi harcát. A magyar reneszánsz-kutatás „virtuális Magyarország“-a alig egyéb a *Magyar Szemle* köreiben ápolta mai „eszmei“ Magyarország, „Neohungária“ multbavetített vágyképénél.

¹⁾ *Apollo*, középeurópai humanista folyóirat. Szerkeszti Gál István. Főmunkatárs Bóka László. Budapest 1935 (I—III), 1936 (IV, V.) — ²⁾ *A Magyar irodalmi ritkaságok* 29. száma: *Magyar reneszánsz írók*. Összeállította és bevezetéssel ellátta Kardos Tibor. Budapest 1934.

Az Apollo-gárda szellemi kialakulására azonban nemcsak Szekffü Gyula hatott, hanem a magyar szociálrevolucionérok szellemisége is, nevezetesen Szabó Dezső és a Bartha Miklós Társaság ideológiája, melyben az ellenforradalom előtti pozitivista és materialista magyar történeti felfogás hagyományai keveredtek a világháború utáni szláv-magyar-román viszonylatok reális érzékelésével. Az Apollo feikapja ugyan a „virtuális Magyarország” jelszavát és előtérbe helyezi az egyoldalú, idealista magyar reneszánsz-kutatást, de Gál István, a folyóirat fiatal szerkesztője, kirugja a szűk és öncélú államszemlélet oldalait s „középeurópai humanista literátorság”-ról, meg sok-évszázados szellemi közösségben és egyidejűségben élő humanista, latinos „Középeurópá”-ról beszél. A magyar glóbusz a magyarság történetének és jogi életének korpuszaival olyannyira ellentett Duna-konföderáció, Keleti Svájc és Turáni-szláv Paraszttállam eszmei hagyatékának megfelelően felduzzad, kiterjed és át-lényegül. Ilyesmit olvasunk: „Önelvű, virtuális Középeurópánk s benne virtuális Magyarországnak egy és szétválaszthatatlan, teljes egészében intellektuális glóbusz”.

A globális Középeurópa-szemlélet a magyar öncélúság hagyományos „sziget”-érzését vetíti ki Középeurópára s megmeregíti, körülbástyázza, a világ folyásából kiragadja ezt a szélesült, „eszmei” hazát. Egyhelyütt „Középeurópa határainak védelme” humanista kötelességként szerepel. A szerkesztő elejtett szavait részletesebben is megmagyarázza Bóka László, aki különben az Apollo intellektuális glóbuszán „a mi költőnk” szerepét játssza s a szerkesztő szerint „Ady óta az első magyar író, kiben együtt és egyszerre vált egzisztenciális kérdéssé Európa, Középeurópa és Magyarország”. A sokkal egyszerűbb elismerésre is érdemes költő-esztéta Erasmusról írott emlékezésében középeurópai méretekbe tolja ki a magyar reneszánsz-kutatók már ismert történelmi analógiáját. „A nagy sorsfordulatok sarkpontja” — írja — „a mi kis Középeurópánk volt akkor, a nyugatra törő törökség felvonulási terepe Középeurópa.” A kor ismétlődik: „Ma Középeurópa ismét felvonulási tereppé készül válni: jobb- és baloldali fanatizmusok, imperialista álmok felvonulási terepévé”. A Németh László mondotta „harmadik oldal” kísért itt. A költő (már a történelmi hasonlat kedvéért is) a jobboldal szerint itéli meg a baloldalt, imperializmus szerint a demokráciát, törökség szerint a békepolitikát, hogy azután elvethesse mindakettőt s a „virtuális” Középeurópa sajátságos tájlelkésként emelhesse fel azt, ami a „kivülről néző objektivitás, az érdektelen érdeklődő nyitott szeme, az igazság keresésének nyugalma.”

Mi ugyan nem az „érdektelen érdeklődő” szempontjából, hanem a társadalmi haladásban leginkább érdekelt világnézetéből indulunk ki, a tárgyilagos kutatás kérdésében azonban tökéletesen egyetértünk a költővel, hiába gondol minket töröknek. Középeurópa önelvűségét azonban értelmetlennek tartjuk. S ha ezzel a beszögéltséggel szemben szabad világnézetből ítélünk is a dunai népek közös történelmi szükségleteiről és egymásrautaltságáról, értékelni tudjuk mindazt, amit az Apollo Középeurópa-kutatói glóbusz-fikciójukon belül reálisan felismernek és megmérnek. Gáldi László tanulmánya a román irodalomtörténet tájrajzi problémáiról s a középeurópai összehasonlító irodalomtörténet kérdésének felvetése *Eminescu és Középeurópa* című cikkében, ha spirituális és tájelméleti egyoldalúságában nélkülözi is az osztálytörténeti vonatkozásokat, nemcsak kiváló munka, hanem élményt is adó, mert uttörő a pusztán „nyugatos” magyar szellemtörténetben. S ott, ahol a Középeurópa-kutató reálisan nyúl a nemzetköziség dunai hagyományai-

hoz, egy „humanista, latinos Középeurópa“ helyett a közös szláv-magyar-román parasztmultra bukkan. Igaz, hogy ez a felismerés egyelőre a zene-történet területére szorítkozik. *Lükő Gábor* rövidke cikket ír *Bartók Béla és a keletközépeurópai zenefolklore* címmel s egy másik tanulmány, mely Bartók Bélát kizárólag magyar jelentőségében méltatja, már jóval terjedelmesebb, de szemünkbe ötlük a szerkesztő egy csillag alatti megjegyzése: „Az Apolló eszmei Középeurópája azonos Bartók Béla Keleteurópa-konceptiójával“.

A humanizmus értelmezéséről is a legellentétesebb felfogásokat találjuk az Apolló oldalain. Pedig ez az a bűvös fogalom, melynek jegyében gárda tömörül, még hozzá nem is csekély gárda-öntudattal, *Faragó László* szerint „a maga sajátos nacionalitására ráébredt németiség új életének irányából formálódik ki a harmadik humanizmus eszmekozmosza“. Külön könyvnek is beillő terjedelmes tanulmányában *Werner Jaeger* nacionálszocialista humanizmusát méltatja, amely abból az elvből indul ki, hogy a „humanitást, az igazi emberséget a görögök mindig az embernek, mint az államközösség tagjának mivoltához kapcsolták“. A szerző különben nem akar „a Harmadik Birodalommal, mint politikummal“ foglalkozni, csupán „a Harmadik Birodalom eszmeépületének kibontakozását egyik oldalról előkészítő harmadik humanizmus fejlődésén“ tekint végig. Számára „a Harmadik Birodalom csak ideológiát jelent, ezért is írjuk kezdőbetűit nagybetűvel“.

Mennyire más *Nagy Tibor* vallomása, amelyből egy osztálytalan világtársadalom perspektívája nyílik! E vallomás szerint „az új humanizmusnak nagyon jól kell tudnia azt, hogy a kultúra akkor lesz egyetemesen kollektív és szabad emberi tényező, ha az osztálykulturák társadalmi csökevényei és gazdaságtörténelmi akadályai is leomlanak s amikor a lehető teljes ember és az emberi egyetemesség igényei nem egymást kizáró rendszertelen fogalmak lesznek“. S az Apolló helyet ad *Thomas Mann* Budapesten elhangzott *Európa és a humanizmus* című előadásának is, melyben a nagy kezdőbetűkkel írt Harmadik Birodalom kitaszítottja „harcos“ humanizmust sürget „egy szemérem és kétség nélküli fanatizmus“ ellen! Helyet kap *Márai Sándor* is, azzal a felfogásával, hogy „a humanizmus, ma inkább, mint valaha, a műveltségre és békére törő ember hősiessé szolgálat“.

Ezekután szerfelett gyanus nekünk az a különleges „középeurópai humanizmus“, melyről az Apolló szerkesztője mond megejtően szép dolgokat, a benne rejlő „új, igazi totalitás“ azonban csak arra jó, hogy kritikátlanul összeragassza *Werner Jaeger* nem is olyan ártatlan *Schulmeister*-humanizmusát *Thomas Mann* harcossá emberi hitvallásával s együvé gyurja a nacionalista „görögösség“-et egy új, osztálytalan társadalom utáni vágy teljes emberi szolidaritásával.

Nem méltatók ennyi figyelemre a humanizmus fogalmával felelőtlenül játszó kollégista széplelkűséget s az egész jófiús frazeológiát eszmei Magyarországról, Középeurópa-totalitástról és intellektuális glóbuszról, ha a csacska szellemesség gőzeiből ki nem emelkednék egy-egy reális tanulmány s a humanista szavak és hasonlatok talmi csillámlása mögül meg nem éreznők a magyar realizmus lopva közelgő, egyszerű és józan gondolatát. A mai politikai viszonyok között valóban szociális tett és alkotó realizmus, ki-kitörni a kacsalábonforgó „eszmei Magyarország“ álmvilágából, s „magyarságunknak szigorú önvizsgálatból eredő helyzet-érzése“ szerint konkrét kapcsolatot teremteni a cseh, szlovák, román kultúrával. Ez az imperialista ellentéteket és nemzeti kizárólagosságokat feloldó gesztus saját következetességük vonalán elvezetheti új magyar

humanistáinkat saját népükhöz is. Azokhoz a társadalmi rétegekhez, melyeknek hagyománya a nemzetköziség és történelmi érdeke a „középeurópai sorsvállalás“, ha nem is egy külön Középeurópa-glóbusz, de mindenestre a népek testvérisége értelmében.

„Március esedékes a magyar világban“ — ezt Prágából írta a magyar humanistáknak *Szvatkó Pál*. Tanulmánya, a külön figyelmet érdemlő *Csehek és magyarok*, már azzal is kéri az Apollo kerteiből, hogy a magyar polgárisodás problémáira figyelmezteti a magyar reneszánsz-korszak álmodozóit. A „merev és csökönyös lovagi forma“ helyett magyar demokráciát sürget, a „dunai választott nép“ messianizmusa helyébe magyar realizmust követel. A szerző Szlovénzskón jobboldalinak számít s hogy a budapesti új magyar humanisták között a haladást képviselheti, annak valóban az az oka, hogy Szlovénzskón „magyar társadalmi szuperstruktúra nem zavarja az önkéntelen fejlődést“. Nemcsak a cseh polgári demokrácia története, de ez a tény is gondolkodóba ejthetné fiatal humanistáinkat, akik különben maguk is elárulják nem egyszer jobbik eszüket a sorok között.

Demokrácia és realizmus még nem minden, de az egyetlen lehetséges magyar történelmi és kulturális kiindulás „egy új, boldogabb, emberibb Középeurópa“ felé. Ezért van bizalmunk mégis a kincskereső magyar humanizmusban. Az alkimisták sem találták meg a bölcsék követét, még aranyat sem csináltak. Kohójukból mégis került ki olyan hasznos és okos dolog, mint a porcellán. (*Balogh Edgár*)

A MAGYAR KÖZÉPOSZTALY ÉS A VALASZTÓJOG. *Szekfű Gyula* hozta felszínre a kérdést és az a mód, ahogyan kiteregette a problémát, inkább tetemre hívásnak látszik, mintsem arra alkalmasnak, hogy egy demokratikus választójog által helyrebillentsük a középosztály és az állam helyzetét. A *Korunk Szavában* indította el Szekfű az eszmecserét. A cikk érdekes; nem azért, amit mondott, de inkább azért, mert az itt megnyilvánult álláspontot régebben véka alá rejtette. Szekfű cikkének rövid gondolatmenete ez: a választójognak kétféle funkciója van; hatalmi és nevelő. Az 1848-ban adott jogokat — hatalmi szempontból — már az 1874-i választójog megszükitette és így a népnevelés szempontjai nem érvényesülhettek. Ezzel szemben Angliában már 1867-ben követelik — a választójogot, 1872-ben már titkosan szavaznak. Ezért immunis Anglia a propaganda szélsőségei ellen. (Arról nem szól, hogy ezért tudtak jobb gazdasági helyzetet is teremteni). Látja, hogy játékot űztek a „politikai éretlenség“ jelszavával, mert a politikai érettség feltétele, hogy a nép gyakorolhassa jogait. Ki felelős ezért, azt nem látja, de annál inkább látja a középosztály politikai tudatlanságát s hogy ez a mai középosztály Deák Ferenc középosztályának mulasztásait folytatja tovább, vagyis elhanyagolta a választójogi kérdést, a földkérdést és nemzetiségi kérdést. Szekfű mostani véleménye szerint még a szegény nép is jobban lát, mint ez a középosztály, mely a nemzet jövőjét teljesen balga álmok felhőtalajára építi, az új nemzedékkel szemben ridegen biztosítja hatalmát és teljesen a nagybirtok érdekeihez igazodik. Szekfű felveti a kérdést: vajjon az a kautéla, amit az új választótörvény törvénybe akar iktatni, megmenti-e ezt a középosztályt és rajta át a nemzetet? Felelete pesszimista: ha a parasztság kerül hatalomra az új választások révén, akkor előállhat a kritikus helyzet, de ha a középosztály ragaszkodik hatalmának eddigi mértékéhez, akkor biztosan katasztrofális állapotok következnek be.

A *Korunk Szava* azon a címen, hogy mesterséges ködfejllesztés in-